

Как Естония направи реформите¹

Март Лаар²

В свят, в който повечето държавни ръководители определяха своята политика според разбирането, че социалистическият начин на мислене и Съветският съюз са постоянни величини на планетата, няколко човека от частния сектор с широко виждане за света като Робърт Крайбъл и няколко велики политически лидера като Роналд Рейгън и Маргарет Тачър мислеха по различен начин. Те не позволиха да бъдат заслепени от червената мъгла. Те пречупиха Съветската империя по време на “студената война”, притиснаха Съветския съюз в “ъгъла” и дадоха възможност на “пленените” народи да разрушат съветската империя отвътре.

Напредъкът постигнат от бившите социалистически страни е доказателство за далновидността на тези, които дълго се бориха, по време на “студената война”, с империята на злото, която представляваше Съветския съюз. Каузата на свободата се понесе не само из Централна и Източна Европа, но и по целия свят. По този начин изискванията за отчетност към управляващите от страна на обществото нараснаха, а и конкуренцията между икономистите се увеличи в глобален план.

Всичко това не би било възможно, ако основателите на консервативната революция не бяха мечтали за индивидуална свобода. Те ни показаха, че мечти, които изглеждат невъзможни, могат да се постигнат, ако се преследват с твърдост и последователност.

Има страни, за които мечти, които в миналото са изглеждали невъзможни, са постигнати. В Индекса за икономическа свобода 2002, за първи път, бивша комунистическа страна се определя като свободна икономика. Дори нещо много по-значимо от това, не само свободна икономика, но и една от най-свободните в света.

Основателите на консервативната революция ни показаха, че мечти, които изглеждат невъзможни, могат да се постигнат, ако се преследват с твърдост и последователност.

Тази страна се нарича Естония и аз имах на два пъти честта да бъда неин министър председател. Класирането на Естония на шесто място в Индекса за икономическа свобода 2003 я определя като една от най-свободните пазарни икономики. Само допреди десет години ние вероятно бяхме сред икономиките с най-ниска икономическа свобода.

В историята си Естония е имала много проблеми. През 1940 г. независима Естония е окупирана от Съветския съюз, но ние никога не се предадохме. Близко десет години водихме партизанска война, а след това продължихме съпротивата с други средства. В резултат на масово депортиране на хора, Естония загуби една трета от населението си. По време на “студената война” ние се борихме като братя по оръжие и спечелихме заедно. През 1991 г. империята на злото престана да съществува.

След петдесет години на съветска окупация Естония беше в руини. Икономиката ни беше тромава, а духът на народа ни беше унищожен от социалистическото наследство. Магазините бяха празни, парите бяха без каквато и да е стойност. Цените на горивата нараснаха с повече от десет хиляди процента за една година, а инфлацията беше повече от хиляда процента годишно. Хората чакаха по опашки часове наред, за да купят храна.

¹ Превод на глава от - Индекс на икономическа свобода 2003, фондация “Херетидж”, стр. 35-37

² Март Лаар е бил министър председател на Естония от 1992 г. до 1994 г. и след това отново от 1999 г. до януари 2002 г. Той е бил член на Върховния съвет, най-висшия законодателен орган на Естония преди първите независими парламентарни избори през 1992 г., а също и член на естонския парламент. Текстът е съкратен вариант на четвъртата годишна лекция “Робърт Крайбъл”, изнесена от г-н Лаар по време на 25-тата годишна среща, организирана от ресурсния център на фондацията “Херетидж” във Филаделфия, състояла се на 11-12 април 2002 г. Публикуваме материала с любезното съгласие на фондацията. Преводът е на Мартин Димитров.

За десет години Естония се промени до неузнаваемост. Понякога дори за нас е трудно да си спомним как тази страна изглеждаше през социалистическия период. Сега Естония е модерна и жизнена млада страна, която се интегрира със западните структури – ЕС и НАТО, с невероятна скорост.

Три ключови урока

Много експерти и политици ни питат как успяхме да постигнем всичко това. Планирайки нашия скок в неизвестното, ние се поучихме от опита на други страни, които са предприемали преход от лява социалистическа утопия към пазарна икономика.

Няколко са важните уроци. Един от тях е първо да се реформира политическата система и след това да се продължи с икономическите реформи. Не трябва да се подценява значението на нова, модерна конституция и демократично законодателство, което предвижда свободни избори.

Важността на законовата рамка не бе разбрана в някои страни в преход, което беше огромна грешка. Нито някаква форма на общо споразумение, най-добре усилие или друго самозалъгване, могат да заменят една стабилна и постоянно подобряваща се правна рамка. Не може да има пазарна икономика и демокрация без закони, ясно дефинирани права на собственост и добре работеща съдебна система.

Не може да има пазарна икономика и демокрация без закони, ясно дефинирани права на собственост и добре работеща съдебна система.

Вторият урок се състои в добре познатата фраза – просто го направи. С други думи бъди решителен при приемането на реформите и бъди последователен въпреки всички проблеми в краткосрочен план. Казано накратко – няма успех без жертви. Разбира се, това е лесно да се каже и трудно да се направи.

Най-важната и ключова промяна обаче, трябва да се случи в главите на хората. През ерата на социализма хората не бяха свикнали да мислят за себе си, да бъдат инициативни или да поемат рискове. Много хора трябваше да разберат безсмислието на илюзията, типична за постсоциалистическите страни, че по някакъв начин, някой друг ще дойде и ще реши проблемите им вместо тях. Беше необходимо хората да се раздвижат, да бъдат принудени да взимат решения и да поемат отговорност за тези решения.

За да постигнем тази промяна ние трябваше да “събудим” народа. На първо място трябваше да се насърчи конкуренцията. През 1992 г. Естония премахна всички вносни мита и се превърна в една голяма свободна търговска зона. Натискът на външни конкуренти принуди местните производители да се променят и да реструктурират производството си. В същото време, Естония спря всички субсидии, помощи и евтини кредити за предприятията, като им остави само две възможности – да банкрутират или да започнат да работят ефективно. Изненадващо, много от тях избраха втората възможност.

В същото време, трябваше да направим така, че да е ясно, че този, който работи повече и печели повече, няма да бъде наказван затова. Направихме радикална данъчна реформа, намалявайки драстично общата данъчна тежест и въведохме плоско облагане, тоест еднаква ставка за всички доходи. Плоският данък е важна част от успеха на Естония. Той е лесен за събиране и контрол. Единствените губещи от тази данъчна реформа бяха данъчните адвокати.

Плоският данък значително допринесе за успеха на Естония. Той е лесен за събиране и контрол. Единствените губещи бяха ... данъчните адвокати.

Премагнахме данъка на предприятията за реинвестираната печалба. Това решение е прецедент в целия свят. Реинвестираната печалба не е обект на облагане, защото

според нас, това са средствата, които са за създаване на добавена стойност в икономиката – нещо от което Естония много се нуждае.

В същото време страните в преход трябва да се занимават не само със сегашните си проблеми, но трябва да имат и смелостта, също така, да помислят за бъдещето. Ако една страна е много неразвита може да постигне невероятен напредък чрез бързото възприемане на модерни технологии.

Търговия, а не помощ

За тази цел не бива да се разчита твърде много на чуждестранна помощ. Така че, ние бързо разбрахме опасността при прекалено обуславяне на помощи. Доставки на остарели компютри до която и да е страна в преход може единствено да гарантира постоянно място в “третия свят”. Концепцията “търговия, а не помощ” беше прокламирана от Естония през 1993 г. и тя характеризира мисленето в перспектива.

Ние бързо разбрахме опасността при прекалено обуславяне на помощи. Доставки на остарели компютри до която и да е страна в преход може единствено да гарантира постоянно място в “третия свят”.

Като резултат Естония постигна огромен напредък в модерните технологии, което ни даде предимство. Правителството не използва хартия, всички членове на правителството използват компютри по време на срещи и заседания. Една трета от естонците използват мобилни телефони, голяма част от тях произведени в Естония, освен това 44% от износа ни е електроника.

Естония е по-напреднала в сравнение с много от страните от ЕС по отношение на използването на Интернет. Естонците правят голяма част от банковите си трансфери през Интернет. Данъчната декларация може да се изпрати до данъчните власти по електронен път. Аз направих това миналата седмица и ми отне около пет минути. Електронното правителство може да бъде много ефективен инструмент за създаване на ефективно и отворено правителство.

Разбира се, реализирането на такива промени не е лесно. Можеш да си помислиш – аз няма да бъда особено популярен с такава политика. Правителство, което води такава политика може да загуби подкрепата на избирателите, а след това и властта. Но това не е важно. Важното е, че страната се е променила до неузнаваемост. Поглежайки назад човек може да си каже – това беше мръсна работа, но някой трябваше да я свърши. Промяната, която е започната няма да бъде спряна, а това всъщност е единственото, което има значение.

Последователите на Роналд Рейган и Маргарет Тачър са на власт в малко места по света. Все още виждаме провали и кризи, борим се срещу тероризма, твърде много хора по света са гладни и нещастни. Понякога ни се струва, че всъщност нищо не се е променило.

Това обаче, не е така. Вижте света сега и го сравнете с положението преди 20 години. Консервативните правителства загубиха много политически битки, но техните идеи, ценности и мечти победиха. Важно е да имаш мечти и да правиш правилните неща. Така ние виждаме света да се променя пред собствените ни очи.

Има много хора, които се съмняват, че един единствен човек може да промени света. Единственият приемлив отговор на такива мисли е този на Робърт Крайбъл пред отрицателно настроените хора, които се съмняват в него. Той дава този отговор при всяка пречка, която застава между него и идеите му за велики неща, които могат да се случат и които трябва да се случат – Да, ние можем!